

IRODALMI ÉRTESSITO.

„Unitáriusok Magyarországon tekintettel az unitarizmus általános történetére.“ Irta Kanyaró Ferencz. Nagy 8-ad rét 229. l. Megjelent Kolozsvárt. Ára 1 frt 60 kr.

Az a vallási mozgalom, mely a XVI-ik százévben János Zsigmond uralkodása alatt Kolozsvárról indult ki, s Erdélyben oly gyorsan elterjedett, nagy hullámokat vetett a tulajdonképpeni Magyarországon is. Dávid Ferencz szelleme messze földön népet hódított a protestantizmus amaz új irányának, mely később unitarizmus név alatt lett ismeretes. A Szilágyban, az Érmelléken, Szatmár vidékén, az Alföldön, a Dunántúl unitárius ekkleziák alakúlnak; Pécsen erős unitárius központ támad, hol jelentős hitviták tartatnak; Temesvárt Karádi Pál kiváló író és tudós hirdeti az új reformáció eszméit. Ez ekkleziák keletkezése történeteinek megírására vállalkozott az író fent czimzett művében. Feljegyzéseket a magyarországi unitárius ekkleziákról találunk az eddig megjelent történelmi művekben is, de összefüggőleg e munkában veszszük először a 16-ik százbeli magyarországi unitáriusok tanulságos dolgait. Szerző ernyedetlen szorgalommal gyűjtötte össze a tárgyára vonatkozó szétszórt adatokat. Először folyóiratunkban ad közzé tanulmányai-
ból, hogy aztán nemsokára egészszé alkossa és külön műbe foglalja össze.

Dávid Ferencz 1566-ban lép fel az új reformációval, melynek mozgalmi tiz év alatt kiterjednek mondhatni az egész országra. Szerző az unitarizmusnak Magyarországon való hódítását mintegy nyomról-nyomra követi. Biztos adatok alapján jelöli meg a helyeket, hol egyházak alakítatnak, az alakulás körülményeit, a szereplő egyéneket, az új egyházak szervezését, esperességek állítását. De nemcsak ezeket tünteti fel részletesen, hanem megismertet ama küzdelmekkel is, melyek az új és régiebb egyházak között támadtak. A kálvinizmus és az unitarizmus közti harcz, a két egyház legjobb erőinek a hitvitákban való mérkőzése és más viselt dolgaik oly élénk színekkel vannak rajzolva, hogy az olvasó mintegy maga előtt látja elvonulni azt a létért való harcot, mely a 16-ik száz évben Magyarországon a nem sok évvel idősebb kálvinista egyház és az unitárius között vivotott, s mely az elméletben az

unitáriusok diadalával, a gyakorlatban pedig különböző események és tényezők közrehatása következtében, a kálvinista egyház megszilárdításával végződött, s mely a nemzeti irodalomnak minden tekintetben oly nagy előnyére vált.

A könyv becstét növeli, hogy az unitarismus magyarországi történelme nem elszigetelve adatik, hanem az unitarismus általános történelmébe beillesztve, s az I—III. fejezetben a 16-ik százévben megjelent unitarismussal rokon korábbi mozgalmak tárgyalatnak, az ős kereszténységtől fel a reformációig. Ezekre és a 16-ik százbeli külföldi unitárius mozgalmakon (IV—V.) át száll a szerző a magyarországi unitáriusok történeteire, melyeket VI—XIX. fejezetekben ad elé. Ez összealkotás teljesen sikerült s a műnek, mint olyannak nagyobb értéket kölcsönöz.

A kálvini és unitárius hitújítás kiválóbb terjesztőinek, a küzdő felek vezérlő egyéneinek megismertetésére több lapot szentel. Jellemzi Servetet és Kálvint, Dávid Ferenczet és Meliust és ezeknek társait. A legszebben írott lapok ezek könyvében. És mégis talán épp ezeket fogják némely körben kifogásolni.

Bárhogyan, Kanyaró könyve ügyesen van szerkesztve és megírva. Az olvasót nemhogy fárasztaná, de érdekes előadásával, szép nyelvezetével figyelmét folyton lekötve tartja. A mű jelességei történelemirői elhivatottságra vallanak.

S ha most egyháztörténelmünknek egy homályos részét derítette fel, remélhetjük, hogy újabb hasonló művekkel fogja irodalmunkat gazdagítani.

A könyv csinosan van kiállítva s hozzá három arczképpel diszeztítve, a Servetével, Blandratáéval és a Socinus Faustuséval.

Szerző művét Kőváry László kedves nagybátyjának ajánlja, mi pedig a közönségnek, mint olyat, mely különös figyelmet és méltánylást érdemel.

Péterfi D.

Somogyi Péter fogsága. Kép a protestantizmusnak Oláh Miklós esztergomi érsek alatt szenvedett üldöztetése idejéből. Irta Stromp László, theol. akad. m. tanár. Pozsony, 1891. A mű szerzője figyelemre méltó munkát végzett. Nemcsak azért, hogy a pozsonyi ev. lyceum irattárából egy becses kincssel ajándékozta meg a közönséget, hanem azért is, hogy azt olyan alakban hozta nyilvánosságra, melyben nemcsak a historikus, hanem a művelt olvasó is élvezheti. Stromp monographiáját: „*Libellus contributionis de Sellyensis captivitate ad celeberrimum D. Senatum Posoniensem populumque universum missus, Posoni in vinculis archiepiscopi Strigoniensis conscriptus mense Decembri a Petro Simigiano captivo in Domino*“ cz. XVI. sz. codex alapján írta. „Somogyi Péter“ vágelyei ev. tanító fogságáról, szenvedéséről, erős hitéről és jelleméről kitűnő képet ad; az eredetit hiven kisérve — mely önélet leírása a „martyr“-nak — sok becses jegyzettel látva el.

A mű XII. fejezetre van osztva. Az I-ben: Oláh Miklós érsek ellenreformatori törekvése, a protestans papok zaklatása van leírva. A II-ban: a Somogy, P. s társai megidéztetéséről, fogságáról szóló, Somogyi saját kéziratát, Beythe előszavát, Bod és Lampe ide vonatkozó feljegyzéseit ismerteti. A III-ban: Somogyi költeményét, levelét Pozsony városhoz s jellemét. E fejezet közepétől a XII. közepéig S. P. elfogatását. 1557-ben fogták el az érseki küldöttek, András helybeli pappal és Hadant presbyterrel együtt. Julius végén Oláh érsek elnöklése alatt a vizsgáló törvényszék kihallgatta a három vádlottat. András pap és Hadan meghajoltak, hitőket megtagadták. Somogyi pedig hitéhez híj maradt. Ezért Pozsonyból Nagy-Szombatba hurczoltatott, később Znióvárjára s aztán onnan ismét vissza Nagy-Szombatba, míg végre egy év múlva sok kinzálás után a király kegyelméből kiszabadul. Stromp érdekesen és jó magyarsággal írta meg monographiáját. A függelékben tiz eredeti, latin szövegű levél, költemény van, melyeket részint S. írt, részint hozzáírtak.

A mű mindenesetre a pártolást megérdemli; hézagot pótló munka. Melegen ajánljuk. Kapható szerzőnél, Pozsony, theol. akad. A 123 oldalra terjedő csinosan kiállított, tiszta betűkkel nyomtatott füzet ára 1 frt. D. D.

A „Magyar irodalom történelme“ négy kötetes czimű művére felhívást bocsátott ki Bodnár Zsigmond polg. isk. r. és egyetemi magán tanár. A jeles írónak húsz évi munkássága a magyar irodalom terén elég kezeség arra, hogy minél nagyobb mérvű pártolásban részesüljön. Ez bizonyára legelső kimerítő mű lesz e nemből. Részünkről is melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe. Egyes füzetek ára 50 kr. Több füzetre is lehet egyszerre előfizetni. Az előfizetések szerzőhöz küldendő, Budapestre, X. ker. Család-utca 5. sz.

Warga Lajos sárospataki tanár Keresztény egyháztörténelme czimű nagy munkájának III-ik kötetét rendezi sajtó alá. Az első füzet már meg is jelent, bevezetésül a XIX. száz történelméhez, mert e kötetben ezt fogja adni. E kiváló munka úgy a theol. akadémiák, mint a közönség részéről, pártolást érdemel. Az egész munka I. kötetére (n. 8-adrét XIV + 529. l.) 3 frtjával, a II-ikra (VIII + 820 l.) 4 frtjával, s a III-ikra (30 ivnél több lesz) 3 frtjával szerzőnél előfizetni a mű befejeztéig. A kötetenként való szétküldést szerző bérmentes teljesíti; de a füzetenként való szétküldéshez minden füzetre 10 krt kell küldeni.

„Unitárius történetírás. Néhány megjegyzés Kanyaró Ferenc „Unitáriusok Magyarországon“ czimű munkájára. Írta Révész Kálmán a pápai ev. ref. theol. akadémia ny. r. tanára.“ Kálvin érdekében emel szót a Kanyaró könyvével szemben s atyjának a néhai Révész Imrénének Kálvinról való nézetei mellett foglal állást.

Lampel Róbert (Wodiáner F. és fiai) budapesti könyvkiadásában újabban a következő művek jelentek meg: Dr. Csiky Kálmántól „Magyar Alkotmánytan.“ A honpolgári jogok és kötelességek rövid ismertetése, népiskolák számára. II-ik javított kiadás. Ára 24 kr. Lengyel Sándortól: „Szerkesztő és gyakorlati Mérésztan.“ A polgári fiúiskolák III. és IV. osztálya számára. Ára füzve 80 kr, vászonba kötve 1 frt. Hátsék Ignácztól: „A magyar sz. korona országainak térképe.“ Az új megyei beosztás tekintetbe vételével. Ára 20 kr. M. Tullii Ciceronis „De officiis“ libri tres cz. latin tankönyvét kiadta Csengeri János. Ára ?

KÜLONFÉLÉK.

Ierson Henrik magyarországi látogatásáról. Ierson Henriknek, a Brit és külföldi unitárius Társulat titkáranak, a társulat tanácsához tett jelentése magyarországi látogatásáról külön kiadásban is megjelent. Minthogy folyóiratunkban a jelentésben elmondottak nagyobb része már közölve volt, azokra nem terjeszkedünk ki; valamint azokat sem közöljük, a mik csak az angol közönséget érdeklik.

„Midőn magyarországi utamból visszatértem, — így kezdi jelentését — két nap mulva szerencsém volt élő szóval előadni a működő bizottmány ülésében küldetésem ideje alatt nyert kedves benyomásokat s emlékeket, s ez alkalommal arra kértek, hogy a Tanácshoz, mely oly meleg érdeklődést tanusított missióm iránt, ugyanazokat adjam be írásban.

Azoknak, kik a magyar nemzet történelmével ismeretesek; és a kik figyelemmel kísérték ennek az országnak bámulatos fejlődését az utóbbi 30 év alatt mindabban, a mi a miveltséghez és haladáshoz tartozik: egy látogatás Magyarországon, bármily rövid legyen is az, csakis érdekes lehet; de mivel mindezeket azok, a kik előttem voltak ilyen küldetésben, oly kimerítőleg leírták, hogy én nem tartom szükségesnek azokat ismételni, hanem egyenesen küldetésem tárgyára térek.“

E bevezetés után elmondja a budapesti eklezsia megalakulásának történelmét, felemlítve az angol és amerikai atyafiak segélyét; kiemeli, hogy a püspökünk mennyire fontosnak tartotta a templom-szentelésen az angol és amerikaiak képviseltetését. Ezután elbeszéli az utazását Budapestig, a hol legelőször is a budapesti eklezsia előjáróságának volt a vendége. „A mint a legelső ebédhez ültünk, — írja — lehetetlen volt egészen otthon nem éreznünk magunkat. Nemcsak jó barátok körében voltunk, hanem olyanok között, kiket Londonban jól ismertünk s a kikkel saját nyelvünkön szabadon társaloghattunk. Ebéd után a püspök is, a ki tiszt. Derzsi Károly lelkész urnál volt szállva, oda jött. Én 1859-ben láttam volt az évi gyűlésünkön Londonban, néhai Buzogány Áronnal. Jól emlékszem a benyomásra, melyet akkor reám gyakorolt értelmes kinézése és nyugodt, kellemes modorával. 1876. óta vagyok vele érintkezésben, mint püspökkel, s az idő alatt arról győződtem meg, hogy ő egy jellemes, mély és komoly gondolkozású, államférfiui előre látással és kormányzói tehetséggel bíró férfiú; s magyarországi hitrokonaink helyesen cselekedtek, a midőn néhai Kriza J. utódjává választották. De miután családjánál is tartózkodtam, most ujabb